श्रीमद्भगवद्गीता अध्याय २

ॐ श्रीपरमात्मने नमः

अथ-द्द द्वितीयोऽध्यायः

सञ्जय उवाच

तन् तथा कृपया-विष्-ट,-मश्रु-पूर्णाकुलेक्षणम् ।
विषी-दन्त-मिदंव् वाक्य,-मुवाच मधुसूदनहा ।।२-१।।

श्रीभगवानुवाच

कुतस्-त्वा कश्मलमिदंव्, विषमे समुपस्थितम् ।
अनार्यजुष्-टमस्वर्ग्य,-मकीर्तिकरमर्जुन ।। २-२ ।।

क्लैब्यम् मा स्म गमह् पार्थ, नैतत्-त्वय्-युप-पद्-यते ।
क्-क्षुद्रम् हृदयदौर्-बल्यन्, त्यक्-त्वोत्-तिष्-ठ परन्तप ।। २-३ ।।

अर्जुन उवाच

कथम् भीष्-ममहम् संख्-ये, द्रोणम् च मधुसूदन ।

इषुभिह् प्रति योत्-स्यामि, पूजार्-हावरिसूदन ।।
२-४ ।।

गुरूनहत्-वा हि महानुभावान्, श्रेयो भोक्तुम् भैक्ष्-
यम-पीह लोके ।
हत्-वार्थ-कामांव्-
स्तु गुरूनिहैव, भुंजीय भोगान् रुधिर-प्-प्रदिग्-धान्
।। २-५ ।।

न चैतद्-विद्-मह् कतरन्-नो गरीयो, यद्-
वा जयेम यदि वा नो जयेयुह ।
यानेव हत्-वा न जिजी-विषामस्,-तेऽवस्-
थिताह् प्रमुखे धार्तराष्ट्राहा
।। २-६ ।।

कार्पण्यदोषोप-हतस्वभावह्,-पृच्छामि-
त् त्वान् धर्मसम्मूढचेताहा ।
यच्-छ्रेयस् स्यान्-निश्चितम् ब्रूहि तन्मे,
शिष्यस्तेऽहम् शाधि मान् त्वाम् प्रपन्नम् ।। २-७ ।।

न हि-प् प्रपश्-यामि ममापनुद्-याद्, यच्छोक-
मुच्छोषण-मिन्-द्रियाणाम् ।
अवाप्य भूमा-वस-पत्न-मृद्-
धम्, राज्यम् सुराणामपि चाधिपत्यम्
।। २-८ ।।

सञ्जय उवाच
एवमुक्त्-वा हृषीकेशङ्, गुडाकेशह् परन्तप ।
न योत्-स्य इति गोविन्द,-मुक्त्-वा तूष्-
णीम् बभूव ह ।। २-९ ।।
तमुवाच हृषीकेशह्, प्रहसन्-निव भारत ।
सेनयोरु-भयोर्-मध्ये, विषीदन्त-मिदंव् वचहा ।।
२-१० ।।

श्रीभगवानुवाच
अशोच्-या-नन्व-शोचस्-त्वम्, प्रज्ञा-वादांव्श्-
च भाषसे ।
गतासूनगता-सूंव्श्-च, नानुशोचन्ति पण्डिताहा ।।
२-११ ।।

न त्वेवाहम्
जातु नासन्, न त्वन् नेमे जनाधिपाहा ।
न चैव न भविष्-यामस्, सर्वे वयमतह् परम् ।। २-१२ ।।
देहिनोऽस्मिन्-यथा देहे, कौमारम् यौवनम् जरा ।
तथा देहान्तर-प्-प्राप्तिर्,-धीरस्-तत्र न मुह्-यति ।। २-१३ ।।
मात्रास्पर्शास्-तु कौन्तेय, शीतोष्-ण-सुख-दुह्खदाहा ।
आगमा-पायिनोऽनित्-यास्,-तांव्स्-तिति-क्-क्षस्-व भारत ।। २-१४ ।।
यम् हि न-व् व्यथयन्त्-येते, पुरुषम् पुरुषर्-षभ।
समदुह्ख-सुखन् धीरम्, सोऽमृतत्-वाय कल्पते ।। २-१५ ।।
नासतो विद्-यते भावो, नाभावो विद्-यते सतहा ।
उभयोरपि दृष्टोऽन्-तस्,-त्वनयोस्-तत्त्व-दर्-शिभिहि ।। २-१६ ।।
अविनाशी तु तद्-विद्-धि, येन सर्वमिदन् ततम् ।

विनाशमव्-ययस्-यास्य, न कश्चित्-कर्तु-मर्हति
।। २-१७ ।।

अन्तवन्त इमे देहा, नित्यस्-योक्ताश् शरीरिणहा ।
अनाशिनोऽ-प्-प्रमेयस्-य, तस्माद्-युध्-यस्-
व भारत ।। २-१८ ।।

य एनंव् वेत्-ति हन्तारम्, यश्-
चैनम् मन्यते हतम् ।
उभौ तौ न विजानीतो, नायम् हन्-ति न हन्यते ।।
२-१९ ।।

न जायते म्रियते वा कदाचिन्,-नायम् भूत्-
वा भविता वा न भूयहा ।
अजो नित्यश् शाश्-वतोऽयम् पुराणो, न हन्-
यते हन्-यमाने शरीरे
।। २-२० ।।

वेदाविनाशिनन् नित्यम्, य एन-मज-मव्-ययम् ।
कथम् स पुरुषह् पार्थ, कङ् घातयति हन्-ति कम्
।। २-२१ ।।

वासांव्-सि जीर्णानि यथा विहाय, नवानि गृह्-
णाति नरोऽपराणि ।

तथा शरीराणि विहाय जीर्णा,-न्यन्-
यानि संयाति नवानि देहि ।। २-२२ ।।

नैनम् छिन्दन्-ति शस्-
त्राणि, नैनन् दहति पावकहा ।
न चैनङ् क्लेदयन्-त्यापो, न शोषयति मारुतहा ।।
२-२३ ।।

अच्छेद्-योऽय-मदाह्-योऽय,-मक्-लेद्-योऽशोष्-
य एव च ।
नित्यस् सर्वगतस् स्थाणु,-रचलोऽयम् सनातनहा
।। २-२४ ।।

अव्यक्तोऽय-मचिन्त्योऽय,-मविकार्योऽय-मुच्यते ।
तस्मादेवंव् विदित्-वैनन्, नानुशो-चितु-मर्हसि ।।
२-२५ ।।

अथ चैनन् नित्यजातन्, नित्यंव् वा मन्-
यसे मृतम् ।
तथापि-त् त्वम् महाबाहो, नैवम् शो-चितु-मर्हसि ।।
२-२६ ।।

जातस्-य हि-ध् ध्रुवो मृत्युर्,-ध्रुवम् जन्म मृतस्य च ।

तस्मा-दपरि-हार्-येऽर्थे, न-त् त्वम् शो-चितु-मर्हसि ।। २-२७ ।।

अव्यक्ता-दीनि भूतानि-व्, व्यक्तमध्यानि भारत ।
अव्यक्त-निधनान्-येव, तत्र का परिदेवना ।। २-२८ ।।

आश्चर्यवत्-पश्-यति कश्-चिदेन,-माश्-चर्य-वद्-वदति तथैव चान्-यहा ।
आश्चर्य-वच्-चैन-मन्यश् शृणोति-श्, श्रुत्-वाप्-येनंव् वेद न चैव कश्-चित्

।। २-२९ ।।

देही नित्य-मवध्-योऽयन्, देहे सर्वस्-य भारत ।
तस्मात्-सर्वाणि भूतानि, न-त् त्वम् शो-चितुमर्-हसि ।। २-३० ।।

स्वधर्ममपि चावेक्ष्-य, न विकम्पितु-मर्हसि ।
धर्-म्याद्-धि युद्-धात्-श्रेयोऽन्यत्,- क्-क्षत्रियस्-य न विद्-यते ।। २-३१ ।।

यदृच्-छया चोपपन्-नम्, स्वर्गद्-वारमपा-वृतम् ।
सुखिनहा क्-क्षत्रियाह् पार्थ, लभन्-ते युद्-धमीदृशम् ।। २-३२ ।।

अथ चेत्-त्व-मिमन् धर्-म्यम्, संग्रामन् न करिष्-
यसि ।
ततस् स्वधर्मङ् कीर्तिम् च, हित्-वा पापमवाप्-
स्यसि ।। २-३३ ।।

अकीर्तिम् चापि भूतानि, कथयिष्-यन्-ति तेऽ -व्-
व्ययाम् ।
सम्भावितस्-य चाकीर्तिर्,-मरणादति-रिच्-यते ।।
२-३४ ।।

भयाद्-रणा-दुपरतम्, मंव्-स्यन्-
ते त्वाम् महारथाहा ।
येषाम् च-त् त्वम् बहुमतो, भूत्-वा यास्-
यसि लाघवम् ।। २-३५ ।।

अवाच्-य-वादांव्श्-च बहून्,-वदिष्-यन्-
ति तवाहिताहा ।
निन्दन्-तस्-
तव सामर्थ्यन्, ततो दुह्खतरन् नु किम् ।। २-३६
।।

हतो वा प्राप्-स्यसि-स् स्वर्गम्, जित्-वा वा भोक्ष्-
यसे महीम् ।

तस्मादुत्-तिष्-ठ कौन्तेय, युद्-धाय कृतनिश्चयहा ।। २-३७ ।।
सुखदुह्खे समे कृत्-वा, लाभालाभौ जयाजयौ ।
ततो युद्-धाय युज्-यस्-व, नैवम् पापमवाप्-स्यसि ।। २-३८ ।।
एषा तेऽभिहिता सांख्-ये, बुद्-धिर्-योगे त्विमाम् शृणु ।
बुद्-ध्या युक्तो यया पार्थ, कर्मबन्धम् प्रहास्-यसि ।। २-३९ ।।
नेहाभि-क्-क्रमनाशोऽस्ति-प्, प्रत्-यवायो न विद्-यते ।
स्वल्पमप्-यस्-य धर्मस्-य-त्, त्रायते महतो भयात् ।। २-४० ।।
व्यवसायात्-मिका बुद्-धि,-रेकेह कुरुनन्दन ।
बहुशाखा ह्-यनन्-ताश्-च, बुद्-धयोऽ-व्-व्यवसायिनाम् ।। २-४१ ।।
यामिमाम् पुष्पितांव् वाचम्, प्रवदन्-त्य-विपश्-चितहा ।

वेदवादरताह् पार्थ, नान्-यद्स्-तीति वादिनहा ।।
२-४२ ।।

कामात्-मानस् स्वर्ग-परा, जन्मकर्मफल-प्-
प्रदाम् ।
क्रिया-विशेषबहुलाम्, भोगैश्-वर्य-गतिम् प्रति ।।
२-४३ ।।

भौगैश्-वर्य-प्-प्रसक्-तानान्, तया-पहृत-
चेतसाम् ।
व्यवसायात्-मिका बुद्-धिस्, समाधौ न विधीयते
।। २-४४ ।।

त्रैगुण्-यविषया वेदा, निस्-त्रै-गुण्यो भवार्जुन ।
निर्-द्-वन्द्-वो नित्य-सत्त्वस्-थो, निर्-योग-क्-
क्षेम आत्मवान् ।। २-४५ ।।

यावानर्थ उदपाने, सर्वतस् संप्लुतोदके ।
तावान्-सर्वेषु वेदेषु-ब्, ब्राह्-मणस्-य विजानतहा
।। २-४६ ।।

कर्मण्-येवाधिकारस्-ते, मा फलेषु कदाचन ।
मा कर्मफल-हेतुर्-भूर्,-मा ते संगोऽस्-त्व-कर्मणि
।। २-४७ ।।

योगस्थह् कुरु कर्माणि, संगन् त्यक्त्-वा धनञ्जय ।
सिद्-ध्य-सिद्-ध्योस् समो भूत्-वा, समत्-वम्
योग उच्-यते ।। २-४८ ।।

दूरेण ह्-यवरङ् कर्म, बुद्-धियोगाद्-धनञ्जय ।
बुद्-धौ शरणमन्-विच्छ, कृपणाह् फलहेतवहा ।।
२-४९ ।।

बुद्-धियुक्तो जहातीह, उभे सुकृत-दुष्-कृते ।
तस्माद्-योगाय युज्-यस्व, योगह् कर्मसु कौशलम्
।। २-५० ।।

कर्मजम् बुद्-धि-युक्ता हि, फलन् त्यक्त्-
वा मनीषिणहा ।
जन्मबन्ध-विनिर्-मुक्ताह्, पदङ् गच्छन्-त्य-
नामयम् ।। २-५१ ।।

यदा ते मोहकलिलम्, बुद्-धिर्-व्यति-तरिष्-
यति ।
तदा गन्तासि निर्वेदम्, श्रोतव्यस्-य-श् श्रुतस्-य च
।। २-५२ ।।

श्रुतिवि-प्-प्रतिपन्-ना ते, यदा स्थास्-यति निश्-चला ।
समाधावचला बुद्-धिस्,-तदा योग-मवाप्-स्यसि ।। २-५३ ।।

अर्जुन उवाच
स्थित-प्-प्रज्ञस्-य का भाषा, समाधिस्-थस्-य केशव ।
स्थितधीह् किम् प्रभाषेत, किमासीत-व् व्रजेत किम् ।।२-५४।।

श्रीभगवानुवाच
प्रजहाति यदा कामान्,-सर्वान्-पार्थ मनोगतान् ।
आत्मन्-येवात्-मना तुष्-टस्, स्थित-प्-प्रज्ञस्-तदोच्-यते ।। २-५५ ।।
दुह्खेष्-व-नुद्-विग्-न-मनास्, सुखेषु विगतस्-पृहहा ।
वीतरागभय-क्-क्रोधस्, स्थितधीर्-मुनिरुच्-यते ।। २-५६ ।।

यस् सर्वत्रानभिस्-नेहस्,-तत्-तत्-प्राप्-
य शुभाशुभम् ।
नाभिनन्दति न-द् द्-वेष्-टि, तस्य-प् प्रज्ञा प्रतिष्-
ठिता ।। २-५७ ।।

यदा संव्-हरते चायङ्, कूर्-मोऽङ्-
गानीव सर्वशहा ।
इन्द्रियाणीन्-द्रियार्-थेभ्यस्,-तस्य-प् प्रज्ञा प्रतिष्-
ठिता ।। २-५८ ।।
विषया विनिवर्तन्-ते, निराहारस्-य देहिनहा ।
रसवर्जम् रसोऽप्-यस्-य, परन् दृष्ट्-वा निवर्तते ।।
२-५९ ।।

यततो ह्-यपि कौन्तेय, पुरुषस्-य विपश्-चितहा ।
इन्द्रियाणि-प् प्रमाथीनि, हरन्-ति-प् प्रसभम् मनहा
।। २-६० ।।

तानि सर्वाणि संयम्-य, युक्त आसीत मत्-परहा ।
वशे हि यस्येन्-द्रियाणि, तस्-य-प् प्रज्ञा प्रतिष्-
ठिता ।। २-६१ ।।

ध्यायतो विषयान्-पुंव्सस्, संगस्-तेषू-पजायते ।

संगात्-संजायते कामह्, कामात्-क्रोधोऽभिजायते ।। २-६२ ।।

क्रोधाद्-भवति संमोहस्, संमोहात्-स्मृति-विभ्रमहा ।
स्मृति-भ्-भ्रंशाद् बुद्-धिनाशो, बुद्-धिनाशात्-प्रणश्-यति ।। २-६३ ।।

रागद्-वेष-वियुक्-तैस्-तु, विषयानिन्-द्रियैश्-चरन् ।
आत्-मवश्-यैर्-विधेयात्-मा, प्रसादमधि-गच्छति ।। २-६४ ।।

प्रसादे सर्वदुह्खानाम्, हानि-रस्यो-पजायते ।
प्रसन्नचेतसो ह्-याशु, बुद्-धिह् पर्यवतिष्-ठते ।। २-६५ ।।

नास्ति बुद्-धि-रयुक्तस्-य, न चायुक्तस्-य भावना ।
न चाभा-वयतश् शान्ति,-रशान्तस्-य कुतस् सुखम् ।। २-६६ ।।

इन्द्रियाणाम् हि चरताम्, यन्-मनोऽनु विधीयते ।

तदस्-य हरति-प् प्रज्ञांव्, वायुर्-नाव-मि-वाम्-भसि ।। २-६७ ।।

तस्माद्-यस्-य महाबाहो, निगृही-तानि सर्वशहा । इन्द्रियाणीन्-द्रियार्-थेभ्यस्,-तस्य-प् प्रज्ञा प्रतिष्-ठिता ।। २-६८ ।।

या निशा सर्वभूतानान्, तस्याम् जागर्ति सञ्यमी । यस्याम् जाग्रति भूतानि, सा निशा पश्-यतो मुनेहे ।। २-६९ ।।

आपूर्यमाण-मचल-प्-प्रतिष्ठम्, समुद्र-
मापह् प्रविशन्-ति यद्-वत् ।
तद्-वत्-कामा यम् प्रविशन्-
ति सर्वे, स शान्तिमाप्-नोति न कामकामी

।। २-७० ।।

विहाय कामान्यस् सर्वान्,-पुमांश्-चरति निस्-स्पृहहा ।
निर्ममो निरहंकारस्, स शान्तिमधिगच्छति ।। २-७१ ।।

एषा ब्राह्-मी स्थितिह् पार्थ, नैनाम् प्राप्-य विमुह्-यति ।
स्थित्-वास्-यामन्-तकालेऽपि-ब्, ब्रह्-मनिर्वाणमृच्छति ।। २-७२ ।।

ॐ तत्-सदिति
श्रीमद्-भगवद्-गीतासु उपनिषत्-सु ब्रह्-मविद्-यायाम् योगशास्त्रे
श्रीकृष्णार्जुनसंव्वादे सांख्-ययोगो नाम-द् द्वितीयोऽध्यायहा ।। २ ।।